

Zorunlu Göç Sürecinde Bir Sosyal Sermaye Olarak Çevrim İçi Sosyal Ağlar

Merve Ilgaz¹

Özet

Bu kitap bölümü kapsamında, zorla yerinden edilen mültecilerin bir sosyal sermaye olarak çevrim içi sosyal ağları nasıl kullandıkları bilgisine erişmek amaçlanmıştır. Çevrim içi sosyal ağlar, bu çalışma kapsamında internet tabanlı Facebook, Instagram, TikTok gibi sosyal medya araçlarını ve WhatsApp, Telegram, Viber gibi anlık mesajlaşma uygulamalarını kapsayan üst bir kavram olarak kullanılmıştır.

Bu çerçevede, çevrim içi sosyal ağlarla ilişkili olan mevcut çalışmaların göç sürecinin ilk iki aşaması olan göç öncesi ve göç sırası aşamaları üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Buradan hareketle, göç sürecinin son ve en uzun evresi olan göç sonrası aşamanın bir unsuru olarak ekonomik kaynağa erişim sürecinde çevrim içi sosyal ağların rolünü anlamak alt hedeftir.

Çalışmanın yöntemi, literatür taraması ve dokümanların betimsel değerlendirmesidir. Bu kapsamda, uluslararası kuruluşların raporları (UNHCR, GSMA ve ITU) ve resmi haber kaynağı (The Guardian) yoluyla ilgili konu hakkında anlayış geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonucunda, mültecilerin çevrim içi sosyal ağlardan iki biçimde yararlandıklarına ulaşılmıştır: istihdam arama yöntemi olarak çevrim içi sosyal ağlar ve geçim kaynağının kendisi olarak çevrim içi sosyal ağlar.

1. GİRİŞ

Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU), 2018 yılının sonunda dünya nüfusunun yaklaşık %51'inin, farklı bir ifadeyle 3,9 milyar insanın çevrim içi olduğunu raporlamıştır (ITU, 2018: 2). Sosyal medya, mobil uygulamalar, çevrim içi haritalar, anlık mesajlaşma uygulamaları, çeviri siteleri, para transferi, cep telefonu şarj istasyonları ve Wi-Fi noktaları

1 Doktora öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü: merveilgaz@hacettepe.edu.tr

internet tabanlı dijital iletişim teknolojileri olarak dünya nüfusunun yarısı tarafından kullanılmaktadır.

Bu kapsamda, çalışmaya zorla yerinden edilmiş ve çevrim içi ağlara erişim sağlayabilen kişiler dahil edilerek ve mülteci veya sığınmacı olmadan dijital iletişim araçları kullananlar dışlanarak kitap bölümü sınırlandırılmıştır.

Çevrim içi sosyal ağlar (online social networks), bu çalışma kapsamında internet tabanlı Facebook, Instagram, TikTok gibi sosyal medya araçlarını ve WhatsApp, Telegram, Viber gibi anlık mesajlaşma uygulamalarını içeren şemsiye kavram olarak işlevselleştirilmiştir. Metin içerisinde *çevrim içi sosyal ağlar* kavramı, okuyucunun dikkatini dağıtmamak amacıyla (ÇSA) şeklinde kısaltılmıştır.

Sosyal medya uygulamaları, coğrafi açıdan dağılmış insanlar arasındaki iletişimi kolaylaştıran (Dekker ve Engbersen, 2014: 403), henüz etkinleştirilmemiş latent (gizil) bağları içeren bir zemin sunduğundan (Haythornthwaite, 2002: 385) erişebilen herkesin bilgi paylaşımına açık bir kamusal alan sunmaktadır. Böylelikle, çevrim içi sosyal ağlara katılan mültecilerin zorunlu göç sebebiyle daralan sosyal sermaye rezervlerini güçlendirdiği ve sosyal ağlarını zenginleştirerek göç etme kabiliyetlerini artırdığı anlaşılmaktadır.

Zorunlu göç süreci ile sosyal medya uygulamaları, dijital iletişim teknolojileri veya anlık iletişim araçlarıyla ilişkisinden yola çıkarak yapılan araştırmalar mevcuttur. Çevrim içi sosyal ağların nasıl kullanıldıklarını, yararlarını ve zararlarını irdeleyen çalışmaların bilhassa göç öncesi aşama olan karar verme ve göç için hazırlık yapma sürecine ve transit geçiş dahil olmak üzere sınır geçişlerine (Thulin ve Vilhelmson, 2014; Dekker, Engbersen ve Faber, 2016; Borkert, Fisher ve Yafi, 2018; Gillespi, Osseiran ve Cheesman, 2018; Latonero ve Kift, 2018) ağırlık verdiği görülmektedir.

Bu çalışmada, mültecilerin göç sonrası aşamada varılan ülkenin sosyopolitik bağlamı içerisinde geçim kaynağı yaratma faaliyetleri ekseninde çevrim içi sosyal ağları nasıl etkinleştirdiklerine odaklanılmıştır. Ancak bu değerlendirme yapılmadan önce göç sürecinin kendisi birbirinden kategorik olarak ayıramayan bir süreç olduğundan göç öncesi ve esnasındaki aşamalarda çevrim içi sosyal ağların kullanımına da yer verilmiştir.

2. ÇEVİRİM İÇİ SOSYAL AĞLARIN ZORUNLU GÖÇ SÜRECİNDEKİ YERİ

2011 yılında Suriye’de ve 2014 yılında Irak’ta artan terörize faaliyetler ve genişleyen eylem alanı sebebiyle yoğunluğunu artıran kitlesel göç akınları,

dijital teknolojilerin ve bilhassa çevrim içi iletişim araçlarının mültecilerin ve sığınmacıların hareketliliği üzerindeki başat rolü araştırmalara yeni bir alan açmıştır (Gillespi, Osseiran ve Cheesman, 2018).

Zorunlu göç, doğası itibarıyla Bourdieu'nün "birikmesi zaman alan birikmiş emek ürünü" olarak tanımladığı (Field, 2006: 21) sermaye hacminde kayıplara yol açar. Tıpkı zorunlu göçün ekonomik kaynaklara ve maddi birikimlere zarar vermesi gibi göçmenlerin sosyal sermayeleri de bu durumdan olumsuz etkilenir.

Bireylerin sahip oldukları sosyal sermayenin değeri (bireyin sosyal bağlarının değeri), etkin bir biçimde harekete geçirebileceği bağlantı ağının büyüklüğüyle ve diğer bağlantı sahiplerinin ekonomik, kültürel, sosyal sermayelerinin hacimleriyle doğrudan ilişkili olduğundan (Bourdieu, 1986; Lin, 1999; Field, 2006'den Akt. Ilgaz, 2024: 91) zorla yerinden edilme süreci göçmenlerin bulunduğu sosyal ağlardaki diğer katkı sağlayıcıların da sosyal sermaye hacminde küçülmeye neden olmaktadır.

Buradan hareketle, göçmenlerin ÇSA'ları kullanım biçimleri yeni sosyal ağlara bağlanmasının ve var olanı sürdürmesinin yolunu açmaktadır. Zorla yerinden edilen mülteciler arasında ÇSA'ların yaygın kullanımı, göç öncesinde göç niyetinin oluşmasında, göç esnasının planlanmasında ve gerçekleşmesinde ve göç sonrası aşamada ihtiyaç duyulan bilgilerin edinimini sağlar.

Latonero (2015), geçmişte yolların (özellikle demiryollarının) kritik bir altyapı işlevi gördüğü gibi günümüzde göçmenler için çevrim içi uygulamaların, çeviri sitelerinin, para transfer merkezlerinin, WiFi ve cep telefonu şarj istasyonlarının önemli dijital yapılar halini aldığını ifade etmektedir. Ancak Larkin'in *dijital geçit* kavramına atıfta bulunarak "altyapı" kelimesi yerine "geçit" kelimesinin kullanımı tercih edilecektir. Çünkü bu kavram, bu geçitlerin bir hak, eylem arayışının sonucu olduğu ve geçici olduğu anlamını barındırmaktadır (Larkin, 2013'ten Akt. Latonero ve Kift, 2018: 3)

Borkert, Fisher ve Yafi'nin (2018: 7), Avrupa'ya göç eden yerinden edilmiş kişilerin çevrim içi sosyal ağları kullanımını irdelediği bir araştırmada; göç esnasında izlenecek en iyi yolculuk rotasını belirlerken Facebook, Youtube ve Twitter gibi sosyal medya araçlarını kaynak olarak kullandıkları sonucuna ulaşmıştır. Araştırmaya katılan mültecilerin %89'unun Avrupa'ya ulaşırken göç esnasında WhatsApp ve Viber (anlık mesajlaşma uygulamaları) üzerinden bilgi paylaşımında bulunduğunu, bu paylaşımların da %42'sinin günlük olarak yapıldığını bulgulamıştır (Borkert ve diğerleri, 2018: 9).

Dekker, Engbersen, Klaver ve Vonk'un (2018: 5), Suriyeli sığınmacıların göç öncesinde ve göç sırasında çevrim içi sosyal ağların kullanımını araştırdığı çalışma, Borkert ve arkadaşlarının (2018) yaptığı çalışmanın bulgularını destekleyecek biçimdedir. Buna göre, katılımcıların %80'inin göç öncesinde Facebook, LinkedIn gibi sosyal medya sitelerini kullanırken %38'inin göç esnasında bu sitelerden faydalandıkları saptanmıştır. Aynı doğrultuda, katılımcıların göç öncesinde %63'ünün WhatsApp, Ping gibi anlık mesajlaşma uygulamalarını kullanırken göç sırasında bu oranın %66'ya çıktığı belirlenmiştir.

Varış ülkesi hakkında ihtiyaç duyulan bilgilerin temini için sosyal medya ve anlık mesajlaşma uygulamalarını yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Örneğin, 2013 yılında Suriye bir mülteci tarafından açılan "The Asylum and Immigration Without Smugglers" (*Kaçakçılar olmadan İltica ve Göç*) adlı Facebook grubu sığınma, sınırların durumu, güvenli konaklama yerleri ile ilgili bilgiler vererek The New Yorker dergisinin tabiriyle bir nevi TripAdvisor görevi görmüştür (Schmidle, 2015'ten Akt. Latonero ve Kift, 2018: 3).

Sosyal medya uygulamaları ve anlık iletişim araçlarının göç esnasının planlanmasında insan kaçakçıları ve mültecileri birbirine bağlayan bir işlevi vardır. Bu türden uygulamaların dijital gözetime yakalanmamak için sahte ilanlar aracılığıyla mültecilerle iletişime geçtikleri anlaşılmaktadır. Örneğin, "Gelecek hafta İtalya'ya büyük, hızlı bir turist yatıyla bir gezi." başlıklı Facebook paylaşımının bir tatil paketi izlenimi vererek insan kaçakçılığı yapan bir Facebook sayfası olduğu tespit edilmiştir (The Guardian, 2015).

Buradan hareketle, zorunlu göç sürecinin gerçekleşmesinde bir sosyal sermaye formu olarak çevrim içi sosyal ağların doğru ve hızlı bilgi erişimini kolaylaştırma işlevinin yanı sıra göçmen kaçakçılarına ulaşmayı kolaylaştırması gibi örtük işlevlerinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Zorla yerinden edilen göçmenlerin bir sosyal sermaye olarak yararlandıkları ÇSA'lar kimi zaman göçmenlerin insan kaçakçılarıyla temasını önleyerek hareket halindeki diğer kişilerin bilgilerinden yararlanmasını sağlarken kimi zaman uluslararası göç ağının düğüm noktalarında bulunan insan kaçakçılarıyla bağlantıyı kurabilir. Ancak erişilen bilgiler hangi türden olursa olsun güvenilir ve sürdürülebilir olmaktan uzak da olabilir.

2.1. İstenen Sosyal Ağlarda Görünmezlik İhtiyacı

Zorunlu göçmenler, göç kararını alma aşamasında ve göç yolculuğunun tamamlanmasında devamlı olarak güvenilir bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Yanlış veya eksik bilgi almak, finansal kayıplara, ailenin yitimine, fiziksel hasara ve ölüme yol açabilmektedir.

Bu bağlamda, bilhassa en iyi göç rotasının takibi ve Akdeniz geçişinin izlenmesi için AB ve Türkiye arasındaki anlaşmalarla düzenlenen “güvenlikli rotalar” veya göçmenler ve insani yardım kuruluşlarının çalışanları arasındaki ilişkileri düzenleyen “bağlantılı rotalar” göçmenlere güvenli geçiş olanağı sağlamaktadır (Sánchez-Querubín ve Rogers, 2018: 10).

Fakat göç süreci yönetiminin kâğıt üstünde durduğu haliyle gerçekleşmesi sebebiyle çoğu göçmen ya insan kaçakçıları ya çevrim içi sosyal ağlardan edindikleri bilgiler aracılığıyla güvenli olmayan göç yollarını kullanmaktadır. Göçmenler aynı anda hem ÇSA’lardan faydalandıklarından hem bu ağlara katkıda bulunduklarından bu ağlar bilgi bakımından zenginleşmektedir. Bu zenginleşme, yanlış veya kusurlu bilgilerin ayıklanmasını zorlaştırırken hükümetlerin dikkatini de çekmektedir.

Hükümetler, sınır kontrol ajanlarını çeşitlendirerek sosyal medya verilerinin erişilebilirliği, bu verilerin izlenmesi ve analizi üzerine çalışmaktadır. Bu türden çalışmalardan yine ÇSA’lar üzerinden haberdar olan göçmenler, dijital göç gözetimi ve dijital sınır yönetimine takılmamak için kendilerini sınırlandırmaktadır (Zijlstra ve van Liempt, 2017).

Mülteciler, ihtiyaç duydukları bilgilere ulaşmak için çoğu hâlde dijital kimliklerini gizlemektedir ve bunu kapalı Facebook gruplarını ve WhatsApp gibi şifreli anlık iletişim uygulamalarını kullanarak sağladıkları görülmektedir. Benzer biçimde, mültecilerin hükümetlerin çevrim içi gözetimlerini aşmak amacıyla Facebook’ta avatarlar ve takma adlar kullanıldıkları bilinmektedir. (Gillespie ve diğerleri, 2016; Moss, 2016’dan Akt. Gillespie ve diğerleri, 2018: 5). Bazı mültecilerin ulaştıkları Avrupa ülkelerinde sınır kontrolünden geçebilmek için sosyal medya profillerini silerek veya temizleyerek kendi kendilerine sansür uyguladıkları anlaşılmaktadır (Leurs, 2017: 692).

3. ZORUNLU GÖÇ VE İSTİHDAM İLİŞKİSİNDE ÇEVİRİM İÇİ İLETİŞİM ARAÇLARI

Yerinden edilmiş kişilerin göç sonrası aşamada, hedef ülkeye sosyopolitik, kültürel ve ekonomik uyumunun gelişmesinde; istihdam, kültürel aidiyet, dil yeterliliği, sosyal ağların çeşitliliği, eğitimin devamlılığı, sosyal haklar ve vatandaşlık gibi çeşitli alanların yerleşim sürecini biçimlendirmede çevrimiçi medya araçlarıyla ilişkisine dair araştırmalar mevcuttur (McGregor & Siegel, 2013; Alencar, 2017).

İnternet ve mobil bağlantıların mültecilerin refahını nasıl iyileştirebileceği ve insani yardımı nasıl dönüştürebileceği üzerine yapılan bir UNHCR raporuna (2016) göre, mülteciler için internet bağlantısı hem ev sahibi ülkede hem de kendi ülkelerinde zorla yerinden edilmemiş topluluklara

kiyasla kritik bir rol oynamaktadır. Sosyal çevrelerinde güvende olduklarını bilmeleriyle beraber internet bağlantısı mültecilerin eğitim alması, boş zamanlarını değerlendirmesi ve geçimlerini sağlaması açısından da önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda, Facebook ve Facebook Messenger en sık tercih ettikleri sosyal medya uygulamasıyken WhatsApp, Skype ve Viber en çok kullanılan anlık iletişim araçları arasındadır (UNHCR, 2016: 16-17).

Ev sahibi toplumun kaynaklarına ve üyelerine dijital erişim olanağının olmadığı büyük mülteci bölgelerinin bulunduğu bilinmektedir. Kişisel cep telefonlarının ve uygun fiyatlı bağlantıya erişimin ve cep telefonu kapsama alanının dışında kalan mültecilerin ev sahibi topluma dijital katılımları sağlanamadığından mültecilerin hayati becerilere ve bilgilere; eğitime, geliştirilmiş insani koruma yollarına; istihdam seçeneklerine ve dolayısıyla geçim kaynaklarına erişimi engellenmekte veya sınırlandırılmaktadır. Bu bağlamda, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Lüksemburg, GSMA ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU), hükümetler, özel şirketler ve diğer kuruluşlarla birlikte 2030 yılına kadar tüm büyük mülteci barındıran bölgelerde erişilebilir ve uygun fiyatlı bağlantı sağlanmasını ve 20 milyondan fazla zorla yerinden edilmiş insan ile yerel ev sahibi toplumların dijital katılımının ilerletilmesini sağlamayı hedeflemektedir (GSMA, 2023).

Büyük ölçekli uluslararası kuruluşların ve bazı ulus-devletlerin, yoğun kitlesel ve bireysel göç akışını “yönetme” ve “denetleme” yetersizliğinden veya gönülsüzlüğünden kaynaklı olarak mültecilerin yaşadıkları mağduriyeti hafifletmek için yine göçmenlerin kendi sosyal ağlarından ve sosyal sermayelerinden faydalanmaya yöneldikleri anlaşılmaktadır. Bu bölümde, ekonomik uyumun bir unsuru olan “istihdama erişim”in çevrim içi sosyal medyayla ilişkisi mercek altına alınmaktadır.

Mülteciler ve sığınmacılar, varış ülkesine ulaştıktan sonra zorunlu göç sebebiyle kayıplar yaşadıkları geçim kaynaklarının yerine yenilerini ikame etmek durumunda kalmaktadır. Bu durum, çoğu halde vardıkları ülkelerdeki hukuki statüleriyle ve ülkenin sosyopolitik bağlamıyla şekillenmektedir.

Düzensiz göçmen olarak hedef ülkede bulunan, düzenli göçmen olup varılan ülkenin çalışma izni koşullarını karşılayamayan veya karşılamaktan kaçınan mültecilerin kayıt dışı istihdama eklemlenme eğilimi olduğu bilinmektedir.

Bu bağlamda, mültecilerin vardıkları ülkede kendilerine yeni bir yaşam kurarken çevrim içi sosyal ağlardan iki biçimde yararlandıkları belirlenmiştir: iş gücü piyasasına erişim yöntemi olarak çevrim içi sosyal ağlar ve geçim kaynağının kendisi olarak çevrim içi sosyal ağlar.

3.1. İş Gücü Piyasasına Erişim Yöntemi Olarak Çevrim içi İletişim Araçları

Zorunlu göç sebebiyle ekonomik kaynaklarında ve birikimlerinde kayıplar yaşayarak yoksulluk riskiyle karşılaşan yerinden edilmiş kişiler, kendi durumlarını iktisadi teorinin belirttiği biçimiyle yalnızca ekonomik sermayeleriyle ilişkilendirmekle kalmayıp beşerî ve sosyal sermayelerini sınırlı yapısal koşullar içerisinde harekete geçirmeye çabalar. Bu aşamada çoğu halde sosyal sermayeleri kendilerine kısıtlı bir manevra alanı sunar.

Göç kararının alınması ve göç sırasının planlanmasında olduğu gibi hedef ülkede karşılaşılan engellerle başa çıkmak için başvurulun ilk seçenek, aile, akrabalar, arkadaşlar veya etnik kökene dayalı sosyal sermaye olmaktadır.

Fakat göç ağları üzerine yapılan araştırmaları kişilerin birincil ilişkilerine sıkıştırmak, dar bir bakış açısını beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, sosyal medya ve anlık mesajlaşma uygulamalarıyla donanan çevrim içi sosyal ağlar, benzer durumda bulunan ve coğrafi olarak aynı yerde bulunmayan mültecileri birbirlerine kolaylıkla bağlayarak sosyal ağları canlandırmaktadır (Dekker ve Engbersen, 2014: 414). Böylelikle, çevrim içi resmi olmayan mülteci ağları gayri resmi bir bilgi havuzuna dönüşmektedir.

Örneğin, Hollanda hükümetinin sığınma sistemi kapsamında, mültecilere COA (Mülteci Kabul Merkezi) tarafından temel yönlendirme ve kaynaklar (barınma, sağlık hizmetlerine erişim, yiyecek ve giysi için cep harçlığı gibi) sağlanmaktadır. Kaldıkları süre boyunca mülteciler çalışmayı veya eğitim almayı seçebilmektedir fakat kendi işlerini ve eğitim finansmanlarını kendileri bulmak zorundadır. Bu sebeple, bilhassa “Refugee Start Force” (*Mülteci Başlangıç Gücü*) adlı Facebook sayfasının mültecilerin iş gücüne katılımları noktasında işlevsel olduğu düşünülmektedir (ICMC, 2013’ten Akt. Alencar, 2018: 1596).

Benzer biçimde, Ilgaz’ın (2024: 93) Ankara ilinde Iraklı göçmenlerin hane geçim stratejilerini irdelediği yüksek lisans tez çalışmasında; mültecilerin çeşitli isimlerle açılan Facebook sayfalarına, kurulan farklı Telegram ve WhatsApp gruplarına ekonomik kaynak arama amacıyla dahil oldukları ve bu sayede iş gücü piyasasına katıldıkları saptanmıştır. Mültecilerin geleneksel sosyal destek ağlarının dışına çıkarak sosyal medya ve anlık mesajlaşma uygulamaları üzerinden seyrek ve uzak ağlarını aktive ettiği anlaşılmaktadır.

3.2. Geçim Kaynağının Kendisi Olarak Çevrim içi İletişim Araçları

Yerinden edilen düşük gelirli göçmenlerin boş zaman faaliyetlerinde dijital medyayı benimsendiğini ve kullandığını ortaya koyan UNHCR

(2022) raporu, mültecilerin dijital medya kullanımının ekonomik kaynağa dönüşebilirliğinin altını çizmektedir.

Boş zaman faaliyetleri sosyal medya ve anlık mesajlaşma uygulamaları aracılığıyla doğru kullanılarak içerik üretiminden dijital ticarete, kitlesel fonlamadan kaynak kullanımına kadar çeşitli sayıda geçim kaynağı üretebilmektedir (UNHCR, 2022: 27). Bu kapsamda, mültecilerin dijital boş zaman aktivitelerinin politika alanının dışında bırakılmaması hem ekonomik hem teknolojik ilerlemeye destek olmaktadır.

UNHCR İnovasyon Ekibi, etki alanını genişleterek yerinden edilmiş kişilerin dijital katılımını güçlendirmek amacıyla içerik üretimi eğitimleri vermektedir. UNHCR Ruanda'nın ise mülteci gençlerin yaşam becerilerini geliştirmek ve istihdam olanaklarını artırmak için topluluk temelli "sosyal medya etkileyciliği" (bilinen adıyla "influencerlık") eğitimleri verdiği bilinmektedir. Bu eğitimleri alan gençlerden, göçmenlikle ilgili yayılan yanlış veya eksik bilgilere karşı mücadele eden paylaşımlar yapmaları beklenmektedir (UNHCR, 2022: 28).

Benzer şekilde, UNHCR Şili, TikTok, Facebook, Instagram ve Twitter platformları için 100 kişilik bir sosyal medya "influencer" ekibi belirleyerek veri koruma ve güvenlik, öz bakım, psikolojik ilk yardım ve insani yardım gibi konularda doğru bilgi sağlamak amacıyla eğitimler vermektedir. Söz konusu influencer'ların takipçi sayıları 50.000 ile 100.000'in üzerinde değişmektedir (UNHCR, 2022: 29).

Bu örnekler, UNHCR'nin mültecilerin dijital boş zaman faaliyetlerini yalnızca bir eğlence aracı olarak değerlendirmelerinin ötesine geçerek özellikle marjinalleşmiş gruplara geçim kaynağı sağlamayı ve durumlarını iyileştirmeyi amaçladığını göstermektedir.

Ulusal veya uluslararası kuruluşların eylem planının haricinde, bireysel olarak mültecilerin TikTok ve Instagram uygulamaları başta olmak üzere YouTube ve Twitch platformları üzerinden içerik üreterek sosyal medya uygulamalarını geçim kaynağı olarak kullandıklarına rastlanmaktadır (Sharma, 2021).

SONUÇ

Dijital okur-yazarlığı olmayan, akıllı telefonu bulunmayan, internete erişimi olmayan veya kısıtlı olan mültecilerin zorunlu göç sürecindeki akıbeti yaşamları söz konusu olduğunda çevrim içi sosyal ağlarla sınırlandırılmayacak kadar karmaşıktır. Bu sebeptendir ki çevrim içi sosyal ağlar, mutlaka sosyal sermayeyi temsil etmemektedir. Temsiliyeti bireyin bu ağların sunduğu

kaynakların kullanabilme donanımı, becerisi, kullanım alanı ve kapasitesiyle ilintilidir (Portes, 1998'den Akt. Dekker ve Engbersen, 2014: 412).

Çevrim içi sosyal ağlara dahil olmak veya sosyal sermaye birikimine sahip olmak çoğu halde bireysel veya kolektif açıdan mültecilere ne kadar kolaylık sağlıyorsa bunların noksanlığı göç sürecini bir o kadar zorlaştırmaktadır. Geleneksel sosyal ağlara olan bağımlılığı artırarak hareket edebilme olanağını kısıtlamaktadır.

Çevrim içi sosyal ağlara erişimi olan mültecilerin kurdukları bağlantıların çoğu halde işlevsel olduğu bilinir ancak bu ağlar istismara ve sömürüye açıktır. Göçmen ağlarında var olan bilgi asimetrisi (bilgiye ihtiyacı olanla bilgiyi arz eden arasındaki dengesiz muhtaciyet ilişkisi), özellikle iş gücü piyasalarına ve evlilik piyasasına katılım noktasında oldukça riskli alanları oluşturmaktadır. Bu sebeple, işlevselliği açısından çevrim içi sosyal ağların uluslararası göç hareketlerindeki kritik rolü yadsınamamakla beraber göçmenlerin birincil sosyal gruplarında kurdukları güçlü sosyal bağlar zayıf bağlara göre genellikle daha güvenilirdir (Dekker ve Engbersen, 2014: 412-413).

Tüm bu belirtilenler, uluslararası göç hareketleri ve sosyal ağlar üzerinden yükselen literatürü yeniden düşünmeye sevk etmektedir. Zorla yerinden edilen mültecilerin kısıtlı yapısal koşullar sebebiyle aktör olarak kullandıkları manevra alanı oldukça kısıtlıdır. Büyük ölçüde sosyopolitik, siyasi ve ekonomik yapısal koşulların etkisiyle şekillenmiş sorunların mültecilerin kişisel sorunları olarak değerlendirilmesinden uzaklaşılmalıdır.

Kaynakça

- Alenca, A. (2018). Refugee integration and social media: a local and experiential perspective. *Information, Communication & Society*, 21(11), 1588-1603.
- Borkert, M., Fisher, K.E. ve Yafi, E. (2018). The Best, the Worst, and the Hardest to Find: How People, Mobiles, and Social Media Connect Migrants In(to) Europe [SI: Forced Migrants and Digital Connectivity]. *Social Media + Society*.
- Dekker, R. ve Engbersen, G. (2014). How social media transform migrant networks and facilitate migration. *Global Networks*, 14(4), 401-418.
- Dekker, R., Engbersen, G. ve Faber, M. (2016). The Use of Online Media in Migration Networks. *Population, Space And Place*, 22, 539-551.
- Dekker, R., Engbersen, G., Klaver, J. ve Vonk, H. (2018). Smart Refugees: How Syrian Asylum Migrants Use Social Media Information in Migration Decision-Making [SI: Forced Migrants and Digital Connectivity]. *Social Media + Society*.
- Field, J. (2006). Sosyal Sermaye. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gillespie, M., Osseiran, S. ve Cheesman, M. (2018). Syrian Refugees and the Digital Passage to Europe: Smartphone Infrastructures and Affordances [SI: Forced Migrants and Digital Connectivity]. *Social Media + Society*.
- GSMA. (2023). *Connectivity for Refugees: The Foundations of a 21st Century Humanitarian Response*. Erişim adresi: <https://refugeeconnectivity.org/wp-content/uploads/Connectivity-for-Refugees-A-21st-Century-Humanitarian-Response.pdf>
- Haythornthwaite, C. (2002) Strong, Weak, and Latent Ties and the Impact of New Media. *The Information Society*, 18(5), 385-401.
- Ilgaz, M. (2024). *Iraklı Göçmenlerin Hane Geçim Stratejileri: Ankara İli Örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- ITU. (2018). *Measuring the Information Society Report*. ITU web sitesinden erişildi. Erişim adresi: <http://handle.itu.int/11.1002/pub/8114a552-en>
- Latonero, M. (2015, Aralık 27). For refugees, a digital passage to Europe. *Thomas Reuters News*. Erişim adresi: <http://news.trust.org/item/20151227124555-blem7/> Erişim tarihi: 16.09.2024
- Latonero M. ve Kift, P. (2018). On Digital Passages and Borders: Refugees and the New Infrastructure for Movement and Control [SI: Forced Migrants and Digital Connectivity]. *Social Media + Society*.
- Leurs, K. (2017). Communication rights from the margins: politicising young refugees' smartphone pocket archives. *the International Communication Gazette*, 79(6-7), 674-698.
- McGregor, E., & Siegel, M. (2013). *Social media and migration research* (Working Paper No. 2013 068). Maastricht: United Nations University-Ma-

- astricht Economic and Social Research Institute on Innovation and Technology (MERIT).
- Sánchez-Querubín, N. ve Rogers, R. (2018). Connected Routes: Migration Studies with Digital Devices and Platforms [SI: Forced Migrants and Digital Connectivity]. *Social Media + Society*.
- Sharma, Y. (2021, Ekim 6). *Instagram has largely replaced TikTok in India, and erased working-class creators*. Erişim adresi: <https://bit.ly/3BuYEUy>
- UNHCR. (2016). *Connecting Refugees*. Erişim adresi: https://www.unhcr.org/innovation/wp-content/uploads/2018/02/20160707-Connecting-Refugees-Web_with-signature.pdf
- UNHCR, (2022). *The Digital Leisure Divide and the Forcibly Displaced*. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/innovation/wp-content/uploads/2022/05/The-Digital-Leisure-Divide-and-the-Forcibly-Displaced.pdf>
- The Guardian. (2015, Mayıs 8). *People smugglers using Facebook to lure migrants into Italy trips*. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/world/2015/may/08/people-smugglers-using-facebook-to-lure-migrants-into-italy-trips> Erişim tarihi: 18. 09. 2024
- Zijlstra, J. ve Van Liempt, I. (2017). Smart (phone) travelling: Understanding the use and impact of mobile technology on irregular migration journeys. *International Journal of Migration and Border Studies*, 3, 174–191.